

Ks. Wiesław Przygoda
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2430-719X>
DOI: <https://doi.org/10.15633/9788363241414.03>

PASTORALNY WYMIAR PIELGRZYMOWANIA

Pielgrzymka to podróż o charakterze religijnym do miejsca uważanego za święte, w którym wędrujący spodziewa się bliższego spotkania z Bogiem lub z Jego świętymi¹. Pielgrzym² udaje się w drogę do miejsca świętego, gdyż pragnie tam spełnić określone formy kultu w celu uzyskania nadprzyrodzonych łask. Pielgrzymka jako wędrowanie o religijnym charakterze do miejsc świętych zajmuje ważne miejsce w życiu Kościoła. Pielgrzymowanie wyraża bowiem jedną z podstawowych idei chrześcijańskiego życia, a mianowicie jego ziemską przemijalność. Życie ludzkie jest bowiem nieustannym wędrowaniem z tej ziemi, gdzie człowiek nie ma trwałego mieszkania, do wiecznego celu – do domu Ojca w niebie (por. 1 P 2, 11; Hbr 13, 14). Sobór Watykański II podkreśla, że Kościół jest pielgrzymującym Ludem Bożym, a pielgrzymowanie jest istotną cechą chrześcijanina (por. KK 9, 48-49). Jest on „zaproszony do udziału w wielkiej pielgrzymce, którą Chrystus, Kościół i ludzkość realizują i którą nadal winni kontynuować w historii”³.

---

¹ M. Ostrowski, *Pielgrzymka*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 603.

² Termin „pielgrzym” pochodzi z języka greckiego, w którym słowem *per-epidemos* określano cudzoziemca, obcego, nierezydującego w kraju. W języku łacińskim słowem *peregrinus* określano wędrowca, który „idzie *per agros* – przez rolę, przez pole”, poza miejscem swojego stałego zamieszkania, daleko od swojego zwyczajnego środowiska (*peregre* – nie w domu, w obcych stronach). Dlatego pojęcie *peregrinatio* wskazywało na życie na obcej ziemi, poza rodzinnym domem, czy też daleko od domu, że nie jest obywatelem tych krajów, po których podróżuje. J. Ablewicz, *Pielgrzymka jako znak święty*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 9 (1983), s. 13; por. M. Ostrowski, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą. Posługa duszpasterska wśród pielgrzymów*, Kraków 2005, s. 45-46.

³ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Sanktuarium. Pamięć, obecność i prorocत्व Boga żywego* (Watykan, 8 V 1999), nr 1, <http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/01/Sanktuarium-Pamiec-caly.pdf> (dostęp: 29.08.2022).

Pojęciem „pielgrzymka” określa się wędrówkę podjętą przez osobę lub grupę osób do pewnego miejsca, uważanego za święte, ze względu na szczególne działanie w nim Boga, celem spełnienia aktów religijnych i pokutnych oraz wielorakich form pobożności⁴. Współcześnie poza pielgrzymkami pieszymi rozwija się pielgrzymowanie za pomocą nowoczesnych środków lokomocji (autobus, kolej, samolot, statek, samochód, motocykl, rower itp.). Ponadto mówi się o pielgrzymowaniu duchowym, co proponowane jest między innymi pustelnikom⁵, a ostatnio także o pielgrzymowaniu informatycznym lub wirtualnym⁶. Przeprowadzone przez Fundację Centrum Badania Opinii Społecznej w sierpniu 2017 roku badanie wykazało, że aż 32% Polaków, a więc jedna trzecia rodaków, przynajmniej raz w życiu uczestniczyła w pielgrzymce (niezależnie od jej formy i celu), a spośród nich 14% brało udział jeden raz w pielgrzymce, zaś 18% – więcej niż raz. Wówczas – przed pandemią koronawirusa – szacowano, że około 7 mln Polaków przynajmniej jeden raz w życiu odwiedziło jakieś miejsce kultu⁷. Tym, co odróżnia pielgrzymkę od zwykłych wędrówek relaksacyjnych lub profesjonalnie uprawianej turystyki, jest duchowo-religijny wymiar pielgrzymowania, który domaga się adekwatnej posługi duszpasterskiej. W kontekście współczesnych przemian społeczno-kulturowych warto zgłębiać temat duszpasterstwa pielgrzymkowego, gdyż ten rodzaj posługi zbawczej wpisuje się jako ważne uzupełnienie duszpasterstwa parafialnego. W tym opracowaniu, które mieści się w kanonie metodologicznym teologii pastoralnej, zostaną przybliżone następujące zagadnienia: pastoralny cel pielgrzymowania, podmiot, formy i metody oraz najważniejsze etapy duszpasterstwa pielgrzymkowego.

Pastoralny cel pielgrzymowania

Pielgrzymka posiada wiele elementów, które należą w ogóle do istoty życia ludzkiego: początek, trudna droga, odległy i upragniony cel, wędrowanie, przebywanie we wspólnocie, wymarsz i powrót do domu⁸. Fizyczny wzrost, doj-

⁴ W. Taraska, *Sanktuarium maryjne w nauczaniu Jana Pawła II*, Sandomierz 2008, s. 256-257.

⁵ Por. M. Ostrowski, *Pustelnik jako duchowy pielgrzym – próba pastoralnoteologicznej interpretacji „migracji ascetycznej” w oparciu o dokumenty Kościoła*, „Polonia Sacra” 21 (2017), nr 3 (48), s. 85-105.

⁶ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymka w Wielkim Jubileuszu Roku 2000* (Watykan, 11 IV 1998), nr 27, <http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/12/Pielgrzymka-w-Wielkim-Jubileuszu.pdf> (dostęp: 29.08.2022).

⁷ A. Głowacki, *Czy tylko Jasna Góra? Doświadczenia pielgrzymkowe Polaków. Komunikat z badań nr 114/2017*, cbos.pl/spiskom.pol/2017/K_114_17, PDF s. 1 (dostęp: 18.08.2022).

⁸ H. Kräzel, *Pielgrzymka odkryta na nowo*, „Ateneum Kapłańskie” 1988, nr 476, s. 113.

rzewanie i starzenie się, poszukiwanie zawodu, ciągłe uczenie się nowych obowiązków dają człowiekowi świadomość bycia w drodze. Współczesny bardzo mobilny człowiek ma wrażenie, że nigdzie i nigdy nie ma tu na ziemi stałego miejsca. Chrześcijanin patrzący na życie przez pryzmat wiary jeszcze bardziej dostrzega, że życie doczesne jest swoistą pielgrzymką. Dla człowieka wierzącego pielgrzymka staje się alegorią życia ludzkiego, które w wymiarze ziemskim umieszczone jest w krótkiej rozpiętości czasowej między wygnaniem z raju a jego ponownym osiągnięciem w niebieskim Jeruzalem⁹. Według nauczania papieża Franciszka „Ostatecznym sensem naszej «wędrowki» na tym świecie jest poszukiwanie prawdziwej ojczyzny, królestwa Bożego zainauguowanego przez Jezusa Chrystusa, które znajdzie swoje pełne urzeczywistnienie, gdy On powróci w chwale”¹⁰.

Pielgrzymka jest znakiem, który swoją wymową szczególnie przypomina obecność i działanie Boga w człowieku, miłość człowieka ku Bogu oraz ostateczne przeznaczenie człowieka do uszczęśliwiającego posiadania Boga w wieczności, po zakończeniu ziemskiej wędrowki¹¹. Relacja między niewidzialnym Bogiem a człowiekiem jako bytem psychofizycznym opiera się bowiem na znakach. Znak podpadający pod zmysły pozwala poznać coś innego, niż sam oznacza. Według Jana Pawła II chrześcijaństwo podjęło praktykę pielgrzymkową, tak bardzo zakorzenioną w pobożności ludowej, gdyż odpowiada ona „na potrzebę udania się do miejsca, na którym objawiła się Boska moc”¹².

Według G. O'Collinsa i E.G. Faruggia celem pielgrzymki jest pobożna podróż do miejsc świętych¹³. Zdaniem A. Jackowskiego pielgrzymka jest podróżą podjętą z motywów religijnych do miejsca uważanego za święte (*locus sacer*) ze względu na szczególne działanie w nim łaski Boga. Pielgrzym podejmuje trud wędrowania, ponieważ chce w miejscu świętym spełnić określone akty religijne

⁹ B. Harmans, *Die Wallfahrt – Sinnbild unseres Lebens*, w: *Wallfahrt – In Bewegung auf Gott*, hrsg. K. Walter, Annweiler 1986, s. 54.

¹⁰ Franciszek, *Orędzie na 108 Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* (Watykan, 9 V 2022), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/migration/documents/20220509-world-migrants-day-2022.html> (dostęp: 18.08.2022).

¹¹ Z. Zimowski, *Modlitwa drogą nawrócenia i służby w ujęciu Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Tarnów 1998, s. 111-112.

¹² Jan Paweł II, *Sanktuaria są jakby trwałymi antenami Dobrej Nowiny o zbawieniu. Przemówienie do rektorów sanktuariów francuskich* (Watykan, 22 I 1981), w: *Nauczanie papieskie*, Poznań 1981, t. IV/1, s. 68.

¹³ G. O'Collins, E.G. Faruggia, *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych*, Kraków 2002, s. 240; por. M. Ostrowski, *Teologia świętych miejsc pielgrzymkowych*, w: *Pielgrzymi, drogi, święte miejsca. Duszpasterstwo w kontekście podróży*, red. M.C. Hastetter, M. Ostrowski, Kraków-Trumau 2016, s. 227-237

i obcować z *sacrum*¹⁴. A. Datko podkreśla, że pielgrzymka to zbiorowe lub indywidualne wędrowanie o charakterze sakralnym, mające na celu oddanie czci Bogu oraz pozyskanie łask w życiu doczesnym i przyszłym¹⁵.

R. Häselhoff podchodzi personalistycznie do pielgrzymowania i stwierdza, że pielgrzymka stanowi przełamanie rutyny codziennego życia, połączone z poszukiwaniem nacechowanego religijnym znaczeniem celu, zmierzające do osobistego, duchowego ukierunkowania¹⁶. Ta nowa perspektywa i głębsze ukierunkowanie umożliwiają spotkanie z Bogiem we wspólnocie osób mających jednakowe poglądy oraz w swoim własnym wnętrzu, w bogactwie duchowych doznań. Häselhoff w postrzeganiu pielgrzymowania przesuwa akcent z miejsca pielgrzymkowego na przeżycia pielgrzymującego, z aspektu rzeczowego na aspekt duchowo-personalny. W jego przekonaniu pątnicze spotkanie z Bogiem dokonuje się dzisiaj bardziej przez wspólnotę z ludźmi niż doświadczenie bycia w sanktuarium¹⁷.

F. i G. Lanzi wskazują, że pielgrzymka stanowi symboliczną wędrówkę w wymiarze zarówno materialnym, jak i duchowym, w wyniku której pielgrzymi pokonują rozdzźwięk między często banalnym życiem codziennym a życiem zgodnym z religijnym ideałem. W pielgrzymce ludzie poszukują doświadczenia *sacrum*, liczą na przemianę i wewnętrzne nawrócenie, które uzdolniłoby ich do zrozumienia, że zbawienie można uzyskać i przeżywać w swoim codziennym życiu¹⁸.

Do pastoralnych celów pielgrzymki należy wypełnienie aktów kultu, poprzez które pątnik pragnie dziękować, pokutować bądź prosić o upragnione łaski. Trud wędrowania może być ofiarowany w tym celu, by pomnożyć owe akty, a zarazem ma wpływ wychowawczy na samego wędrującego. Ponadto pielgrzymi zabierają w drogę polecane im intencje osób, które pozostały w rodzinnych domach. Do specjalnych darów, które mogą uzyskać, należą także odpusty i łaski miejsca świętego¹⁹.

Niekiedy pielgrzymkę określa się jako rekolekcje w drodze, a jej program dostosowuje się do duchowych potrzeb konkretnej grupy (np. grupy stanowe, grupy zawodowe, chorzy, niepełnosprawni itp.). Uczestników zachęca się

¹⁴ A. Jackowski, *Pielgrzymowanie*, Wrocław 1998, s. 6-7.

¹⁵ A. Datko, *Sanktuaria i pielgrzymki – pątnictwo w Polsce po 1945 roku*, w: *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*, red. W. Zdaniewicz, T. Zembrzuski, Warszawa 2000, s. 314.

¹⁶ R. Häselhoff, *Sinn Unterwegs. Grundlegendes und Praktisches zur Wallfahrt*, Thaur 1999, s. 42; por. M. Ostrowski, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą...*, dz. cyt., s. 47.

¹⁷ R. Häselhoff, *Sinn Unterwegs...*, dz. cyt., s. 27.

¹⁸ F. Lanzi, G. Lanzi, *Miejsca święte chrześcijan. Najsłynniejsze sanktuaria i pielgrzymki świata*, Kielce 2006, s. 11.

¹⁹ M. Ostrowski, *Pielgrzymka...*, dz. cyt., s. 603-604.

wówczas do intensywniejszego korzystania z lektury słowa Bożego, sakramentów, sakramentaliów oraz rozbudowanych nabożeństw ludu chrześcijańskiego. Obok intensywniejszego niż w codziennym życiu obcowania z Bogiem pielgrzym ma okazję do przemyślenia sensu własnej wiary i ludzkiej egzystencji.

Według Jana Pawła II pielgrzymka jest ważnym wydarzeniem w życiu chrześcijanina i symbolem indywidualnej wędrówki człowieka wierzącego śladami Odkupiciela. Jest ona praktyką czynnej ascezy i pokuty za ludzkie słabości, wyraża nieustanną czujność człowieka wobec własnej ułomności i przygotowuje go do wewnętrznej przemiany. Pielgrzymka łączy się z trudem pokonania drogi do miejsca świętego, przez co przypomina również trudną drogę chrześcijańskiej doskonałości, której celem jest dojście z pomocą łaski Bożej „do człowieka doskonałego, do miary wielkości według pełni Chrystusa” (Ef 4, 13). Jan Paweł II podkreśla, że „przez czuwanie, post i modlitwę pielgrzym postępuje naprzód drogą chrześcijańskiej doskonałości”²⁰.

Niewątpliwie dzisiaj należy personalistycznie postrzegać fenomen pielgrzymowania i proponować pątnikom cele zogniskowane wokół religijno-duchowej odnowy oraz wzmocnienia ich życia chrześcijańskiego. Personalistyczne podejście do pielgrzymowania stawia jednak wysokie wymagania zarówno duszpasterzom organizującym pielgrzymki, jak i duszpasterzom oraz świeckim pomocnikom posługującym w sanktuariach. Duszpasterstwo pielgrzymkowe i duszpasterstwo w sanktuariach²¹ muszą bowiem wyjść naprzeciw oczekiwaniom i potrzebom religijnym współczesnych pątników²².

Podmiot duszpasterstwa pielgrzymkowego

Zainspirowana dziełem Soboru Watykańskiego II odnowa Kościoła objęła między innymi poszerzenie podmiotu duszpasterstwa. W świetle nauczania soborowego cały Kościół jako wspólnota pielgrzymującego Ludu Bożego jest podmiotem działalności pastoralnej. Wspólnotę tę stanowią osoby ochrzczone, zachowujące żywą wiarę i aktualne więzy miłości z osobami Bożymi i pomiędzy sobą nawzajem. Tak pojęty Kościół urzeczywistnia się poprzez działania pastoralne wszystkich swoich członków. A zatem nie tylko hierarchia, lecz także osoby konsekrowane i katolicy świeccy są wezwani do odpowiedzialności za urzeczywistnianie się Kościoła w świecie.

²⁰ Jan Paweł II, *Incarnationis mysterium. Bulla ogłaszająca Wielki Jubileusz 2000* (Watykan, 29 XI 1998), nr 7, „L'Osservatore Romano” (wersja polska) 20 (1999), nr 2, s. 6.

²¹ Por. W. Przygoda, *Duszpasterstwo w sanktuarium maryjnym*, w: *Duszpasterstwo specjalne*, red. R. Kamiński, B. Drożdż, Lublin 1998, s. 369-388.

²² W. Taraska, *Sanktuarium maryjne w nauczaniu Jana Pawła II...*, dz. cyt., s. 258.

Wspólnota Ludu Bożego, którą stanowią katolicy świeccy, duchowieństwo i osoby konsekrowane, stanowi podmiot duszpasterstwa w zróżnicowanym stopniu i zakresie. W Kościele pojętym jako żywy organizm każdy ma do spełnienia określone Bożym powołaniem, otrzymanymi od Ducha Świętego charyzmatami i przyjętymi sakramentami zadania. Hierarchia kościelna, laikat i osoby konsekrowane, uzupełniając się wzajemnie w działalności zbawczej, przyczyniają się do ostatecznego powodzenia misji Kościoła w świecie²³.

Podobnie jak w innych formach duszpasterstwa, również w duszpasterstwie pielgrzymkowym nie można podtrzymywać autorytaryzmu hierarchii. Biskupi, prezbiterzy i diakoni są wiodącym podmiotem duszpasterstwa, ale nie jedynym. Współczesne duszpasterstwo odnajduje swój podmiot także pośród świeckich członków Kościoła, którzy na podstawie wynikającego z przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej kapłaństwa powszechnego mają uczestnictwo w realizacji potrójnej misji Chrystusa. Dlatego jednym z zadań duszpasterzy jest służebna troska o to, aby „każdy z wiernych został doprowadzony w Duchu Świętym do ukształtowania swego własnego powołania zgodnie z Ewangelią oraz do szczerzej i czynnej miłości” (DP 6).

Duszpasterstwa pielgrzymkowego nie sposób realizować dzisiaj bez pomocy katolików świeckich. Stąd rodzi się konieczność szerszego niż dotychczas zaangażowania świeckich animatorów modlitwy i międzyosobowego dialogu zwłaszcza w małych grupach pielgrzymkowych. Należy także poszukiwać nowych form duszpasterskich, w których ludzie świeccy mogliby zaktualizować swoje powołanie do realizacji funkcji ewangelizacyjnych, liturgicznych i apostoelskich w duszpasterstwie pielgrzymkowym. O dynamice oddziaływania duszpasterskiego na pielgrzymów w dużej mierze decyduje dzisiaj dobrany zespół aktywnych duchownych i świeckich moderatorów tego duszpasterstwa.

Jan Paweł II wielokrotnie zwracał uwagę na wspólnotowy charakter pielgrzymek oraz konieczność wzajemnej troski, zwłaszcza podczas pielgrzymek ludzi chorych i niepełnosprawnych. Ważną rolę pełnią wówczas członkowie rodziny i grup wolontariatu. Zadaniem rodziny jest otaczanie opieką każdego życia ludzkiego, zdrowego czy chorego, od poczęcia do naturalnej śmierci. Pielgrzymując do sanktuariów maryjnych, rodzina chrześcijańska staje się na wzór Maryi „świętynią Boga i sanktuarium przymierza, w którym z ufnością składa ofiarę codziennych cierpień, w zjednoczeniu z ofiarą eucharystyczną, za zbawienie całej ludzkości”²⁴. W przekonaniu Jana Pawła II w rodzinie, która się

²³ Por. R. Kamiński, W. Przygoda, *Duszpasterstwo*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 207–208.

²⁴ Jan Paweł II, *Pielgrzymka ludzi cierpiących po drogach wiary. Homilia podczas Mszy św. dla chorych i ich opiekunów* (Watykan, 11 II 1994), „L'Osservatore Romano” (wersja polska) 15 (1994), nr 4, s. 30.

modli, nie zaniknie nigdy świadomość fundamentalnego powołania do bycia wspólnotą solidarną ze swymi cierpiącymi braćmi, zarówno tymi najbliższymi, jak i dalszymi.

Ważnym podmiotem duszpasterstwa pielgrzymkowego jest młodzież. Często pielgrzymka ludzi chorych i cierpiących spotyka się z pielgrzymką ludzi młodych. Szczególnie daje się to zauważyć w Lourdes i innych sanktuariach maryjnych. Zdaniem Jana Pawła II ludzie młodzi powodowani młodzieńczą wielkodusznością otaczają ludzi starych, chorych i opuszczonych swoją opieką, działając w różnych formach wolontariatu. W ten sposób chorzy i młodzi spotykają się w pielgrzymce do tego samego źródła: do Chrystusa, z którego boku tryskają strumienie wody żywej (J 7, 38). Papież pochwalał postawę młodych wzajemnie, którzy na wzór ewangelicznego Samarytanina potrafią stanąć u boku człowieka cierpiącego, przynagleni uczuciem zrodzonym z miłości²⁵. Obecność wolontariuszy jest wręcz niezbędna tak w duszpasterstwie pielgrzymkowym, jak i w sanktuariach.

W 1982 roku Jan Paweł II spotkał się z Fatimie ze świeckimi współpracownikami tego sanktuarium i wygłosił do nich specjalne przemówienie²⁶. Papież podziękował wówczas wszystkim zaangażowanym w wieloraką posługę pielgrzymom, łącznie z pracą fizyczną. Papież podkreślił jednak przede wszystkim znaczenie ich oddziaływania duchowego na pielgrzymów. Współpracownicy sanktuarium swoją pracą, słowem i świadectwem życia pomagają pątnikom spotkać się z Bogiem, odnaleźć sens życia chrześcijańskiego, wstąpić na zapomnianą ścieżkę pokuty, modlitwy, uczciwości, dobroci, sprawiedliwości i łaski. Innym rodzajem służby przynoszącym obfite owoce w dziele ewangelizacji jest opieka nad ludźmi chorymi i najbardziej potrzebującymi²⁷. Duszpasterstwo pielgrzymkowe wspomagają dzisiaj kościelne i świeckie organizacje. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku zaczęły powstawać w Polsce liczne biura pielgrzymkowe. Większość z nich współpracuje z diecezjalnymi lub zakonnymi referatami duszpasterstwa pielgrzymkowego. Na tym polu szczególnie aktywne są: duszpasterstwo pielgrzymkowe księży pallotynów, Komisariat Ziemi Świętej, Biuro Pielgrzymkowe Episkopatu Polski. Swoje referaty lub biura pielgrzymkowe posiada wiele diecezji, zakonów i sanktuariów. Od 2000 roku działa Polska Izba Pielgrzymkowa posiadająca kapelana mianowanego przez biskupa częstochowskiego, zrzeszająca podmioty zajmujące się organizacją pielgrzy-

²⁵ Tamże.

²⁶ Jan Paweł II, *Służąc braciom, jesteście narzędziem Bożego Miłosierdzia. Przemówienie do współpracowników sanktuarium* (Fatima, 13 V 1982), „L'Osservatore Romano” (wersja polska) 3 (1982), nr 5, s. 10.

²⁷ W. Taraska, *Sanktuarium maryjne w nauczaniu Jana Pawła II...*, dz. cyt., s. 290.

mek i turystyki religijnej²⁸. W oczekiwaniu na dobre owoce duszpasterstwa pielgrzymkowego należy zadbać o szkolenia i formację religijną dla organizatorów pielgrzymek. W szkoleniach o charakterze techniczno-organizacyjnym i logistycznym należy skorzystać z wiedzy kompetentnych fachowców z branży turystycznej. Dla Kościoła ważniejsze są jednak cele pastoralne, które wymagają stałej formacji religijno-duchowej zarówno duszpasterzy, jak i świeckich animatorów ruchu pielgrzymkowego. Pielgrzymka jest bowiem aktem na wskroś religijnym, dlatego jej przewodników powinna cechować zdrowa i pogłębiona duchowość chrześcijańska. Zwłaszcza świeccy moderatorzy pielgrzymek powinni być świadomi, że ich posługa jest „drogą przeżywania własnej wiary i świadczenia o niej”²⁹.

Jan Paweł II, zwracając się do rektorów sanktuariów i duszpasterzy pielgrzymek, podkreślał ich ważną rolę i odpowiedzialność za wiarę pątników. Na pielgrzymki wybierają się bowiem ludzie nieraz ciężko doświadczeni przez życie, niekiedy bardzo ubodzy, a ich wiara jest czasami słaba i krucha. Coraz częściej do sanktuariów, zwłaszcza w Europie, docierają również ludzie niewierzący, zamknięci w sobie, nawet pogrążeni w rozpacz³⁰. Toteż rolę duszpasterzy w sanktuariach jest pomoc pielgrzymom w odnalezieniu godności dziecka Bożego. Bóg chętnie objawia swoje tajemnice ludziom prostym i pokornym (Mt 11, 25). Dlatego, zdaniem Jana Pawła II, sanktuarium jest właściwym miejscem do odkrywania sensu życia, odzyskania nadziei, wzmocnienia wiary i miłości, ponieważ w tym miejscu Bóg przemawia do ludzi „prostym językiem, ukazując im postaci świętych, którzy zaznali w życiu błogosławieństwa ubóstwa, miłosierdzia, sprawiedliwości i pokoju”³¹.

Gospodarze sanktuariów, zarówno tych związanych z kultem Chrystusa, jak i poświęconych czci Maryi, są szczególnymi świadkami całkowitej bezinteresowności Boga, która objawia się w tylu miejscach świętych na ziemi. Zdaniem Jana Pawła II rolę kustoszów sanktuariów można wyrazić w obrazie stróżów studni wody czystej i gaszącej wszelkie pragnienie ludzkie. Studnia ta skrywa źródło wody żywej, wytryskującej ku życiu wiecznemu (zob. J 14, 4), którym jest sam Jezus Chrystus³².

²⁸ M. Ostrowski, *Pielgrzymka...*, dz. cyt., s. 604-605.

²⁹ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego* (Watykan, 29 VI 2001), nr 21, <http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/12/Wskazania-dla-duszp-turyst-PL.pdf> (dostęp: 29.08.2022).

³⁰ Jan Paweł II, *Sanktuaria są jakby trwałymi antenami Dobrej Nowiny o zbawieniu...*, dz. cyt., s. 69.

³¹ Jan Paweł II, *Chrystus kresem wszelkiej wędrówki. Przemówienie do uczestników I Światowego Kongresu Duszpasterstwa Sanktuariów i Pielgrzymów* (Watykan, 28 II 1992), „L'Osservatore Romano” (wersja polska) 13 (1992), nr 7, s. 35.

³² Tamże, s. 36.

Zadaniem stróżów miejsc świętych jest czuwanie, by nikt tego źródła nie zmaćcił, oraz pomaganie pielgrzymom, by obficie z tego źródła korzystali.

Formy i metody duszpasterstwa pielgrzymkowego

Duszpasterstwo pielgrzymkowe jest kategorią nadzwyczajnego duszpasterstwa specjalnego o charakterze sytuacyjnym. Podobnie jak duszpasterstwo zwyczajne, zmierza ono do tego samego celu, którym jest spotkanie człowieka z Bogiem w wierze i miłości, tak w wymiarze indywidualnym, jak i wspólnotowym. Duszpasterstwo specjalne stanowi kontynuację, dopełnienie i wzmocnienie rozpoczętego wcześniej duszpasterstwa zwyczajnego, zwłaszcza katechizacji i posługi liturgiczno-sakramentalnej w parafii. Duszpasterstwo sytuacyjne stanowi odpowiedź Kościoła na sytuacje ludzi, w których oni znaleźli się w pewnych okresach swego życia³³. Jedną z takich możliwych sytuacji jest uczestnictwo w pielgrzymce.

Niecodzienna sytuacja, w jakiej znajdują się pielgrzymi, implikuje specyficzne formy i metody duszpasterstwa pielgrzymkowego. Do istoty pielgrzymki należy ruch, przemieszczanie się z miejsca na miejsce oraz swoistego rodzaju prowizorium³⁴. Nie ma więc trwałego punktu odniesienia, stałego ośrodka pastoralnego oddziaływania na pielgrzymów. Również sanktuarium, chociaż posiada swe trwałe wyposażenie materialne, a także własną ideologię i stały zespół duszpasterski, musi się zmierzyć z anonimowością i tymczasowością przybywających pątników. Toteż trudno w odniesieniu do pojawiających się w sanktuarium pielgrzymów podejmować długoterminowe plany duszpasterskie i wychowawcze. W duszpasterstwie pielgrzymkowym, realizowanym w drodze oraz w ośrodkach pielgrzymkowych, należy się liczyć z powyższymi uwarunkowaniami utrudniającymi realizację istotnych celów ewangelizacyjnych Kościoła. Pocieszające jest jednak to, że dla ludzi poszukujących prawdy i autentycznego spotkania z Bogiem pielgrzymki i nawiedzanie miejsc świętych stanowią dodatkową i uzupełniającą alternatywę względem zwyczajnego duszpasterstwa parafialnego.

Pierwszorzędnym celem duszpasterstwa pielgrzymkowego jest ewangelizacja pątników³⁵. Celem natomiast ewangelizacji, jaką realizuje Kościół na pod-

³³ Por. R. Kamiński, *Duszpasterstwo nadzwyczajne*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 209-212.

³⁴ M. Ostrowski, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą...*, dz. cyt., s. 175.

³⁵ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymka w Wielkim Jubileuszu Roku 2000...*, dz. cyt., nr 2, 34; por. W. Przyczyna, *Ewangelizacja*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 254-257.

stawie zlecenia Chrystusa (Mt 28, 19), jest zbawienie człowieka, które w biblijnym rozumieniu posiada wymiar wieczny i doczesny (zob. EN 27). Zbawienie w wymiarze wiecznym polega na uczestnictwie w komunii osób Bożych (RMi 23). Natomiast zbawienie w wymiarze doczesnym oznacza wyzwolenie z grzechu oraz z wszelkiego zła panującego w świecie, a zwłaszcza z ubóstwa, wyzysku i niesprawiedliwości (EN 33). Kościół posłuszny poleceniu Boga, który „pragnie, by wszyscy ludzie zostali zbawieni i doszli do poznania prawdy” (1 Tm 2, 4), ofiaruje ludziom zbawienie integralne, zarówno w wymiarze wiecznym, jak i doczesnym. Chrześcijanie, dążąc do zbawienia wiecznego, nie są bowiem zwolnieni z obowiązku kształtowania oblicza ziemi i przepajania wartościami chrześcijańskimi życia doczesnego (zob. KDK 40).

Kościół pragnie osiągnąć cel ewangelizacji poprzez budzenie wiary, będącej pozytywną odpowiedzią na słowo Boże zawarte w orędziu chrześcijańskim, poprzez wzywanie ludzi do nawrócenia, polegającego na zerwaniu z grzechem i szczerym przyłgnięciu do Chrystusa, a także poprzez zaangażowanie wiernych w dzieło budowania wspólnoty Kościoła w różnych formach indywidualnego i zrzeszonego apostołatu. Głównym środowiskiem misji ewangelizacyjnej Kościoła jest wspólnota parafialna. Grupa pielgrzymkowa jawi się natomiast jako środowisko alternatywne i uzupełniające względem parafii.

Zdarza się niekiedy, że na pielgrzymkę do sanktuarium wybierają się trochę przypadkowo agnostycy lub ludzie niewierzący. Dla nich ten kontakt ze wspólnotą pielgrzymującego Kościoła może okazać się początkiem odnowy życia chrześcijańskiego. Ci ludzie potrzebują podstawowej katechezy ewangelizacyjnej, która prowadzi do uwierzenia w Chrystusa, a następnie do nawrócenia oraz przyjęcia sakramentu chrztu lub sakramentu pokuty i pojednania³⁶. Nawrócenie i nowe życie w Chrystusie jest bowiem podstawowym celem ewangelizacji (zob. J 20, 21-23; Łk 24, 47). Według Jana Pawła II dla ludzi niewierzących, ale szczerym sercem poszukujących Boga (KK 16), Maryja może okazać się drogowskazem, jaśniejącą gwiazdą, która poprowadzi ich ku „Słońcu sprawiedliwości”, ku Jezusowi Chrystusowi³⁷. W ten sposób pielgrzymka do sanktuarium maryjnego może stać się narzędziem pierwszej ewangelizacji³⁸.

Motywacja współczesnych pielgrzymów jest bardzo zróżnicowana. Dzisiaj ludzie przybywają do sanktuariów z różnym nastawieniem wewnętrznym. Wielu udaje się do miejsc świętych, aby przeżyć tam chwile intensywnej modlitwy, kontemplacji i odnowy duchowej. Inni odwiedzają sanktuaria przy okazji wielkich świąt i odpustów. Są też tacy ludzie, którzy udają się tam, aby odpo-

³⁶ W. Przygoda, *Duszpasterstwo w sanktuarium maryjnym...*, dz. cyt., s. 372.

³⁷ Jan Paweł II, *Obecność Maryi. Przemówienie do członków Komitetu Roku Maryjnego* (Watykan, 1 II 1988), w: *Jan Paweł II o Matce Bożej 1978-1998*, Warszawa 1999, t. 3, s. 27.

³⁸ W. Taraska, *Sanktuarium maryjne w nauczaniu Jana Pawła II...*, dz. cyt., s. 77-78.

cząć lub przeżyć jakieś wydarzenie kulturalne. Niektórzy przybywają do miejsc świętych jako turyści, powodowani zwykłą ciekawością. Zdaniem Jana Pawła II żadnej z tych grup przybywających do sanktuarium nie wolno odrzucić, lecz należy wszystkim umożliwić w miarę możliwości zaspokojenie ich oczekiwań. Ważne jest, aby wszystkim została ukazana inicjatywa miłosierdzia Boga, który pragnie wszystkim ludziom przekazać dar zbawienia³⁹.

Rozróżnia się dwa sposoby oddziaływania duszpasterskiego na pielgrzymów w ośrodkach pielgrzymkowych: spontaniczny i zamierzony⁴⁰. W sposób spontaniczny oddziałuje na odbiorcę sztuka sakralna, która przystępnymi formami przywołuje Transcendencję, wytwarza tło dla przeżyć religijnych, prowadzi ku świętości, przyczynia się do wewnętrznej integracji człowieka. Sztuka sakralna w całym bogactwie swych form tradycyjnych i nowych może przyczynić się nawet do nawrócenia człowieka i skierowania go ku Bogu (zob. KL 122). Ewangelizacyjną funkcję może spełniać również łaskami słynący obraz lub figura święta. Warunkiem ewangelizacyjnego promieniowania sanktuarium nie jest jednak wiek lub styl, a nawet nie jakość artystyczna wizerunków, lecz porządek i autentyczność rzeczy świętych. Dlatego w sanktuarium należy unikać chaotycznego gromadzenia jakichkolwiek przedmiotów związanych z życiem religijnym pielgrzymów. Zarówno starożytna, bogato wyposażona i promieniująca pięknem bazylika, jak i skromna kaplica kryjąca niewielką i odbiegającą od poprawności artystycznej figurkę Matki Bożej są już pierwszą katechezą, która przyczynia się do otwarcia serca i ducha pielgrzymów⁴¹.

Większe znaczenie ma jednak zamierzony i ukierunkowany sposób oddziaływania na pielgrzymów. Dokonuje się on przez różnorodne formy proklamacji słowa Bożego, przez celebrowanie nabożeństw liturgicznych oraz kulturowanie zatwierdzonych form pobożności ludowej. Formą przepowiadania słowa Bożego zalecaną przez Sobór Watykański II jest homilia liturgiczna (KL 52). Zważając na fakt, iż sanktuaria powinny rozwijać bogatsze życie liturgiczne, ten rodzaj przepowiadania powinien być szczególnie doceniany i pielęgnowany⁴². Homilia powinna koniecznie mieć odniesienie do czytań biblijnych i tekstów

³⁹ Jan Paweł II, *Sens pielgrzymowania do sanktuariów. Przemówienie do zgromadzenia Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych* (Watykan, 25 VI 1999), „L'Osservatore Romano”, (wersja polska), 20 (1999), nr 11, s. 23.

⁴⁰ W. Piwowarski, *Znaczenie ośrodka pielgrzymkowego dla życia religijnego i kultury narodowej*, w: *Wspólnota miejscem tworzenia*, red. L. Dyczewski, Niepokalanów 1992, s. 146.

⁴¹ Jan Paweł II, *Sanktuaria są jakby trwałymi antenami dobrej nowiny o zbawieniu...*, dz. cyt., s. 68-69; por. T. Herrmann, *Sanktuaria maryjne w nauczaniu Jana Pawła II*, „Homo Dei” 59 (1990), nr 3-4, s. 276.

⁴² Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego* (Watykan, 3 IV 1987), nr 17, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 1988, nr 1-2, s. 61.

liturgicznych oraz zachęcać wiernych do tego, aby „swoim życiem wyrażali to, w co wierzą” (KL 10).

W dziele ewangelizacji ośrodka pielgrzymkowego obok homilii duże znaczenie mają takie formy przepowiadania, jak: katecheza, dyskusja, krąg biblijny, konferencja, wykład, sympozjum, dni studyjne i inne⁴³. W przekazywaniu słowa Bożego trzeba dziś odważnie korzystać ze współczesnych środków komunikacji społecznej. Człowiek jest rzeczywistością złożoną. Dlatego oddziaływanie integralne, skierowane jednocześnie na różne wymiary człowieka przynosi najlepsze rezultaty. Warto więc wziąć pod uwagę takie formy przekazu myśli i słowa, jak: teatr, film, nagrania magnetofonowe i multimedialne, a także książka i czasopisma religijne. Powyższe środki mogą przede wszystkim pomóc w przygotowaniu człowieka na przyjęcie z wiarą Ewangelii⁴⁴.

W ośrodku pielgrzymkowym można rozwijać duszpasterstwo małych grup i wspólnot pogłębionego życia religijnego, a także duszpasterstwo poszczególnych grup zawodowych. Każda grupa zawodowa ma swoje specyficzne uwarunkowania i potrzeby religijne. Instytucja domu rekolekcyjnego, jeśli istnieje przy sanktuarium, umożliwia powyższym grupom przeżycie dnia skupienia lub rekolekcji zamkniętych. Duchowi przewodnicy ośrodków pielgrzymkowych powinni się zatroszczyć o to, by takie spotkania – odbywające się zwykle od piątku do niedzieli – były często organizowane i miały charakter ewangelizacyjny⁴⁵.

Częstą motywacją podejmowania trudu pielgrzymowania jest chęć doświadczenia czegoś nadzwyczajnego, nadprzyrodzonego, chęć doświadczenia obecności Boga i działania Jego łaski. Te doświadczenia mogą stać się udziałem przybywających do sanktuarium pielgrzymów dzięki modlitwie indywidualnej, ale jeszcze bardziej dzięki wspólnotowej modlitwie liturgicznej. Stąd ważnym celem działalności pastoralnej sanktuarium jest troska o chwałę i uwielbienie Boga oraz dostarczenie wiernym wszelkich bogactw łaski i świętości dzięki uroczystemu sprawowaniu kultu liturgicznego, zwłaszcza Eucharystii, sakramentu pokuty i pojednania oraz sakramentu chorych. Przez wielu przybywających pielgrzymów sanktuarium jest postrzegane jako centrum życia duchowego, dlatego powinno być miejscem wyciszenia, skupienia, refleksji oraz szkołą różnych form modlitwy chrześcijańskiej. Specyficznym zadaniem sanktuarium maryjnego jest troska o rozwój poprawnego kultu i innych form pobożności maryjnej. Miejsca poświęcone czci Matki Bożej powinny wyróżniać się wzo-

⁴³ Por. R.J. Abramek, *Jasnogórskie odczytanie przesłania duszpasterskiego encykliki Jana Pawła II „Redemptoris Mater”*, w: *Matka Odkupiciela. Tekst i komentarze*, red. S.C. Napiórkowski, Lublin 1993, s. 137.

⁴⁴ W. Przygoda, *Duszpasterstwo w sanktuarium maryjnym...*, dz. cyt., s. 379–380.

⁴⁵ Tamże, s. 373.

rowym, pogłębionym biblijnie i teologicznie kultem maryjnym oraz stanowić ośrodki intensywnej formacji chrześcijańskiej⁴⁶.

Sanktuarium powinno być także miejscem promocji aktywnej roli laikat w Kościele oraz źródłem inspiracji i wychowania do praktykowania różnych form apostołstwa. Cele ewangelizacyjne można realizować także przez formy duszpasterstwa indywidualnego, zwłaszcza poprzez różnego rodzaju punkty poradnictwa. Współcześnie istnieje szczególne zapotrzebowanie na poradnictwo małżeńsko-rodzinne, adopcyjne, psychologiczno-pedagogiczne oraz poradnictwo dla osób uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od alkoholu, narkotyków, pornografii, hazardu itp. Sanktuarium powinno także rozwijać duszpasterstwo powołań do różnych stanów życia w Kościele, a zwłaszcza powołań do kapłaństwa i życia konsekrowanego⁴⁷.

Etapy duszpasterstwa pielgrzymkowego

Dokument Papieskiej Rady do spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych podkreśla, że „duszpasterstwo pielgrzymkowe musi opierać się na jasnych podstawach teologicznych”⁴⁸. Fundament teologiczny pozwala bowiem zrozumieć pielgrzymkę jako akt religijny w odróżnieniu od innych form ruchliwości ludzkiej. Pogłębiona teologia pielgrzymki jest również warunkiem koniecznym do tego, żeby duszpasterstwo pielgrzymkowe było prawidłowo formowane i rozwijane⁴⁹. Z kolei dokument Kongregacji Kultu Bożego podkreśla, że sanktuaria maryjne mają wielkie znaczenie i wpływ na kształtowanie postawy religijnej i na samą wiarę tych, którzy się do nich udają w pielgrzymce. Dlatego wspomniana kongregacja przypomina duszpasterzom, że „dobry przebieg pielgrzymki pod względem liturgicznym i w konsekwencji liczne jej duchowe skutki zależą będą od właściwej organizacji i należytego przebiegu poszczególnych etapów pielgrzymki”⁵⁰.

⁴⁶ W. Taraska, *Sanktuarium maryjne w nauczaniu Jana Pawła II...*, dz. cyt., s. 127; por. W. Przygoda, *Sanktuarium maryjne centrum życia duchowego i znak nadziei dla ubogich*, w: *Zwycięstwo przychodzi przez Maryję*, red. Z.S. Jabłoński, T. Siudy, Częstochowa 2006, s. 193-203.

⁴⁷ Jan Paweł II, *List z okazji siedemsetlecia Sanktuarium Świętego Domu w Loreto*, „L'Osservatore Romano” (wersja polska) 15 (1994), nr 4, s. 13-14; por. W. Przygoda, *Duszpasterstwo w sanktuarium maryjnym...*, dz. cyt., s. 384-385.

⁴⁸ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymka w Wielkim Jubileuszu Roku 2000...*, dz. cyt., nr 2.

⁴⁹ Zob. M. Ostrowski, *Teologia pielgrzymowania*, „Polonia Sacra” 7 (2003), nr 1 (12), s. 277-294.

⁵⁰ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego...*, dz. cyt., nr 79, s. 85.

W duszpasterstwie pielgrzymkowym należy starannie opracować poszczególne etapy każdej pielgrzymki, wyznaczone przez jej wewnętrzny rytm: pielgrzymi wyruszają w drogę, przybywają na miejsce, nawiedzają sanktuarium i wracają do domów⁵¹. Zdaniem Jana Pawła II rolą duszpasterzy na wszystkich etapach pielgrzymki jest prowadzenie jej uczestników do Jezusa Chrystusa Zbawiciela, „kresu wszelkiej wędrówki i źródła wszelkiej świętości”⁵². Samo rozpoczęcie pielgrzymki powinno mieć miejsce w kościele parafialnym lub innym dogodnym miejscu. Na tym wstępnym etapie pielgrzymki powinno nastąpić zawiązanie grupy, pierwsze pouczenie o religijnym charakterze pielgrzymki, wspólna modlitwa i błogosławieństwo na drogę. Księgi liturgiczne, uwzględniając zwyczaje, jakie istnieją w poszczególnych Kościołach lokalnych, zawierają specjalny obrzęd błogosławieństwa pielgrzymów na początku pielgrzymki⁵³.

Etap pielgrzymowania w drodze, który stanowi najistotniejszy element pielgrzymki, a zwłaszcza jego ostatni odcinek powinien być nacechowany częstą modlitwą i wspólnym śpiewem. W drodze do głównego celu pątnicy mogą zatrzymywać się w różnych miejscach kultu na krótką modlitwę lub katechezę. Przybycie pielgrzymki do sanktuarium powinno być zorganizowane według liturgii wejścia, które przewiduje spotkanie z opiekunami miejsca świętego. Wskazane jest, aby ci ostatni dołączyli do pielgrzymów podczas ostatniego etapu drogi przed wejściem do sanktuarium. Sam pobyt w sanktuarium powinien być świętem wiary i radości wynikającej z oczyszczenia i przebywania w bliskości *sacrum*. Świętowanie to ma podstawy teologiczne w radości Dawida tańczącego przed Arką Pana oraz w radości ojca z przypowieści o synu marnotrawnym. Przejawem tego radosnego świętowania może być wspólny posiłek, śpiewy i tańce, radosne procesje ze światłami, głośne fajerwerki, koncert zespołu muzycznego lub inne widowisko⁵⁴.

U głównego celu pielgrzymi powinni pozostać dłużej, korzystając z bogactwa religijnego i kulturalnego programu przygotowanego przez wybrany pątniczy ośrodek. Każde sanktuarium akcentuje i upowszechnia pewne idee, hasła, przesłania moralne, formy pobożności i wzory życia religijnego. W Polsce, ze względu na ogromną przewagę ośrodków kultu maryjnego nad innymi, decydujące znaczenie ma ideologia maryjna. Jednak także wśród sanktuariów maryjnych można zauważyć pewne różnice akcentów w lansowanych formach duchowości i pobożności maryjnej, a tym bardziej w preferowanych treściach kulturowych. Strukturę dynamiczną sanktuarium określają realizowane w nim

⁵¹ Por. M. Ostrowski, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą...*, dz. cyt., s. 199-223.

⁵² Jan Paweł II, *Chrystus kresem wszelkiej wędrówki...*, dz. cyt., s. 35.

⁵³ *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1994, t. 1, s. 183-189.

⁵⁴ Por. F. Lanzi, G. Lanzi, *Miejsca święte chrześcijan...*, dz. cyt., s. 37-38.

funkcje religijne i społeczne. Profil sanktuarium wyznaczają rozłożone akcenty w pełnieniu funkcji kultu, nauczania, miłości społecznej, integracji, wychowania patriotycznego itp.⁵⁵

Również powrót do domu należy do obrzędowości pielgrzymowania. Większość pielgrzymów pragnie zabrać z sanktuarium jakąś pamiątkę, która przypominałaby mu radosne przeżycia oraz była świadectwem odbytej pielgrzymki wobec innych ludzi. Ponieważ ta „pamiątka” jest symbolicznym przeniesieniem sanktuarium do domu pątników, warto dbać o estetyczną i teologiczną jakość sprzedawanych w sanktuarium dewocjonaliów. Droga powrotna niesie przesłanie utwierdzenia się w dokonanej w sanktuarium przemianie, trwaniu w lepszym życiu oraz obietnicy podjęcia w przyszłości ponownej świętej podróży⁵⁶. Dlatego pielgrzymkę wypada zakończyć w tym samym kościele lub miejscu, w którym się rozpoczęła. Kończy się ją zazwyczaj modlitwą dziękczynienia i uwielbienia *Te Deum* oraz zachętą realizowania konkretnych postanowień związanych z tymi wartościami religijnymi, które były głoszone podczas pielgrzymki. Na zakończenie pielgrzymki księgi liturgiczne przewidują również specjalne błogosławieństwo pielgrzymów⁵⁷.

Jan Paweł II zwracał uwagę duszpasterzom sanktuariów i pielgrzymów, że mają być dobrymi przewodnikami dla ludzi szukających drogi. Papież zdawał sobie bowiem sprawę, że dzisiaj ludzie przybywają do sanktuariów z różnym nastawieniem wewnętrznym. Toteż w przybywających do sanktuariów turystach coraz trudniej rozbudzić świadomość, że są pielgrzymami. Tych ludzi trzeba z wielką cierpliwością próbować doprowadzić do Zbawiciela, by wykiełkowało w nich ziarno Ewangelii. Jan Paweł II przywołał w tym kontekście słowa św. Bernadety Soubirous, która powtarzała: „Nie polecono mi, bym was o tym przekonała. Mam wam tylko o tym powiedzieć”⁵⁸. Podobnie rolą kustoszów sanktuariów i duszpasterzy pielgrzymkowych jest mówić, że Chrystus jest drogą zbawienia, że sam jest zbawieniem. Reszty dokona on sam. Nie sposób napić się wody za kogoś, aby zaspokoić jego pragnienie. Stąd rolą duszpasterzy jest doprowadzenie pielgrzymów-turystów do źródła wody żywej, wytryskującej ku życiu wiecznemu (J 4, 14)⁵⁹.

⁵⁵ Por. W. Piwowarski, *Znaczenie ośrodka pielgrzymkowego...*, dz. cyt., s. 146.

⁵⁶ Por. F. Lanzi, G. Lanzi, *Miejsca święte chrześcijan...*, dz. cyt., s. 38-39.

⁵⁷ *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich...*, dz. cyt., s. 189-195.

⁵⁸ Jan Paweł II, *Chrystus kresem wszelkiej wędrówki...*, dz. cyt., s. 36.

⁵⁹ W. Taraska, *Sanktuarium maryjne w nauczaniu Jana Pawła II...*, dz. cyt., s. 285.

Zjawisko pielgrzymowania znane jest w świecie w wielu religiach i to od zarania dziejów ludzkich. W Polsce, począwszy od lat osiemdziesiątych XX wieku, nastąpił szczególnie intensywny rozwój ruchu pielgrzymkowego. Obecnie, po dwuletniej przerwie spowodowanej pandemią koronawirusa, ruch pielgrzymkowy powoli powraca do wcześniejszego poziomu, chociaż zmieniły się preferencje w formach pielgrzymowania. Zmniejszyła się liczba uczestników pieszych pielgrzymek, ale więcej osób pielgrzymuje przy użyciu współczesnych środków komunikacji. Ostatnio wyrosły nowe sanktuaria przyciągające liczne rzesze pielgrzymów, np. Licheń, Kalwaria Pałacowska, Kraków-Łagiewniki i inne. Ponadto więcej Polaków pielgrzymuje do sanktuariów zagranicznych. Pewien impuls do żywszego zainteresowania się wiernych pielgrzymkami dał również bogaty program obchodu Jubileuszowego Roku 2000 i osobiste zaangażowanie w to wydarzenie papieża Jana Pawła II⁶⁰.

Pielgrzymka trafia na podatny grunt potrzeb religijnych i kulturowych współczesnego człowieka, dlatego wciąż cieszy się tak dużą popularnością. Dzięki pielgrzymce człowiek może przynajmniej na jakiś czas wyrwać się z codziennego stresu, nerwowości i szalonego tempa życia. Spokój, osobista i wspólnotowa modlitwa, rozmowy z duszpasterzem i innymi pątnikami pozwalają spojrzeć w nowym świetle na dotychczasowe życie, relację z sobą samym, z bliskimi ludźmi i z Bogiem⁶¹. Życie religijne wielu chrześcijan ogranicza się dzisiaj do krótkich chwil modlitwy głównie w dni święte, pielgrzymka natomiast obejmuje całego człowieka i pozwala zaangażować w to dzieło wszystkie siły fizyczne, psychiczne i duchowe. Dla ludzi żyjących całymi latami w samotności, smutku, depresji, niekiedy nawet na pograniczu rozpaczliwej pielgrzymki stwarza szansę na odkrycie radosnego świętowania we wspólnocie z Bogiem i bliźnimi niezawodnej nadziei naszego ostatecznego wybawienia.

Omówione względy każą z powagą i zatroskaniem pastoralnym postrzegać fenomen pielgrzymowania. Obowiązkiem duszpasterzy jest zadbanie o dobre przygotowanie pielgrzymów przed wyruszeniem w drogę oraz troska o religijno-duchowy charakter pielgrzymowania na wszystkich jego etapach, zważywszy na fakt, iż proces sekularyzacji wkrada się niekiedy również w szeregi pątników. Dobre owoce ewangelizacyjne pielgrzymki zależą nie tylko od ilości aktów kultu i pobożności, lecz także od zastosowania adekwatnych do oczekiwań dzisiejszych pątników form i metod duszpasterskich. Powinny być one zróżnicowane w zależności od wieku, wykształcenia i stopnia wtajemniczenia w życie chrześcijańskie. Ponadto warto zadbać o aktywne współuczestnictwo wszystkich pątników w realizowanych formach duszpasterstwa pielgrzymkowego, gdyż tylko podmiotowe oddziaływanie na wiernych przynosi oczekiwane owoce duchowe.

⁶⁰ Tamże, s. 295.

⁶¹ Tamże, s. 296.

Bibliografia

Ablewicz J., *Pielgrzymka jako znak święty*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 9 (1983), s. 13-24.

Abramek R.J., *Jasnogórskie odczytanie przesłania duszpasterskiego encykliki Jana Pawła II „Redemptoris Mater”*, w: *Matka Odkupiciela. Tekst i komentarze*, red. S.C. Napiórkowski, Wydawnictwo KUL, Lublin 1993, s. 133-142.

Datko A., *Sanktuaria i pielgrzymki – pątnictwo w Polsce po 1945 roku*, w: *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*, red. W. Zdaniewicz, T. Zembrzusi, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa 2000, s. 309-327.

Franciszek, *Orędzie na 108 Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy* (Watykan, 9 V 2022), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/migration/documents/20220509-world-migrants-day-2022.html> (dostęp: 18.08.2022).

Głowacki A., *Czy tylko Jasna Góra? Doświadczenia pielgrzymkowe Polaków. Komunikat z badań nr 114/2017*, cbos.pl/spiskom.pol/2017/K_114_17, PDF, s. 1 (dostęp: 18.08.2022).

Häselhoff R., *Sinn Unterwegs. Grundlegendes und Praktisches zur Wallfahrt*, Verlagshaus Thaur, Thaur 1999.

Jackowski A., *Pielgrzymowanie*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1998.

Herrmann T., *Sanktuaria maryjne w nauczaniu Jana Pawła II*, „Homo Dei” 59 (1990), nr 3-4, s. 271-279.

Jan Paweł II, *Chrystus kresem wszelkiej wędrówki. Przemówienie do uczestników I Światowego Kongresu Duszpasterstwa Sanktuariów i Pielgrzymów* (Watykan, 28 II 1992), „L'Osservatore Romano” (wersja polska) 13 (1992), nr 7, s. 35-36.

Jan Paweł II, *Incarnationis mysterium. Bulla ogłaszająca Wielki Jubileusz 2000* (Watykan, 29 II 1998), nr 7, „L'Osservatore Romano”, (wersja polska), 20 (1999), nr 2, s. 9-15.

Jan Paweł II, *List z okazji siedemsetlecia Sanktuarium Świętego Domu w Loreto* (Watykan, 15 VIII 1993), „L'Osservatore Romano” (wersja polska) 15 (1994), nr 4, s. 10-14.

Jan Paweł II, *Obecność Maryi. Przemówienie do członków Komitetu Roku Maryjnego* (Watykan, 1 II 1988), w: *Jan Paweł II o Matce Bożej 1978-1998*, Warszawa 1999, t. 3, s. 26-28.

Jan Paweł II, *Pielgrzymka ludzi cierpiących po drogach wiary. Homilia podczas Mszy św. dla chorych i ich opiekunów* (Watykan, 11 II 1994), „L'Osservatore Romano”, (wersja polska), 15 (1994), nr 4, s. 30-31.

Jan Paweł II, *Sanktuaria są jakby trwałymi antenami Dobrej Nowiny o zbawieniu. Przemówienie do rektorów sanktuariów francuskich* (Watykan, 2 I 1981), w: *Nauczanie papieskie*, Poznań 1981, t. IV/1, s. 68-70.

Jan Paweł II, *Sens pielgrzymowania do sanktuariów. Przemówienie do zgromadzenia Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych* (Watykan, 25 VI 1999), „L'Osservatore Romano” (wersja polska) 20 (1999), nr 11, s. 23-24.

Jan Paweł II, *Służąc braciom, jesteście narzędziem Bożego Miłosierdzia. Przemówienie do współpracowników sanktuarium* (Fatima, 13 V 1982), „L'Osservatore Romano” (wersja polska) 3 (1982), nr 5, s. 10-11.

Kamiński R., *Duszpasterstwo nadzwyczajne*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2006, s. 209-212.

Kamiński R., Przygoda W., *Duszpasterstwo*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, Towarzystwo Naukowe KUL, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 201-209.

Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego* (Watykan, 3 IV 1987), nr 17, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 1988, nr 1-2, s. 52-94.

Kräzel H., *Pielgrzymka odkryta na nowo*, „Ateneum Kapłańskie” 1988, nr 476, s. 113-124.

Harmans B., *Die Wallfahrt – Sinnbild unseres Lebens*, w: *Wallfahrt – In Bewegung auf Gott*, Hrsg. K. Walter, Verlag Thomas Plöger, Annweiler 1986, s. 51-64.

Lanzi F., Lanzi G., *Miejsca święte chrześcijan. Najświętsze sanktuaria i pielgrzymki świata*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2006.

Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, t. 1, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1994.

O'Collins G., Faruggia E.G., *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2002.

Ostrowski M., *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą. Posługa duszpasterska wśród pielgrzymów*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2005.

Ostrowski M., *Pielgrzymka*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2006, s. 603-605.

Ostrowski M., *Pustelnik jako duchowy pielgrzym – próba pastoralnoteologicznej interpretacji „migracji ascetycznej” w oparciu o dokumenty Kościoła*, „Polonia Sacra” 21 (2017), nr 3 (48), s. 85-105.

Ostrowski M., *Teologia pielgrzymowania*, „Polonia Sacra” 7 (2003), nr 1 (12), s. 277–294.

Ostrowski M., *Teologia świętych miejsc pielgrzymkowych*, w: *Pielgrzymi, drogi, święte miejsca. Duszpasterstwo w kontekście podróży*, red. M.C. Hastetter, M. Ostrowski, Wydawnictwo Unum, Kraków–Trumau 2016, s. 227–237.

Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymka w Wielkim Jubileuszu Roku 2000* (Watykan, 11 IV 1998), <http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/12/Pielgrzymka-w-Wielkim-Jubileuszu.pdf> (dostęp: 29.08.2022).

Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Sanktuarium. Pamięć, obecność i prorocтво Boga żywego* (Watykan, 8 V 1999), <http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/01/Sanktuarium-Pamiec-caly.pdf> (dostęp: 29.08.2022).

Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego* (Watykan, 29 VI 2001), <http://migracja.episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/12/Wskazania-dla-duszp-turyst-PL.pdf> (dostęp: 29.08.2022).

Piowowski W., *Znaczenie ośrodka pielgrzymkowego dla życia religijnego i kultury narodowej*, w: *Wspólnota miejscem tworzenia*, red. L. Dyczewski, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów Niepokalanów, Niepokalanów 1992, s. 143–153.

Przygodna W., *Ewangelizacja*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygodna, M. Fiałkowski, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2006, s. 254–257.

Przygodna W., *Duszpasterstwo w sanktuarium maryjnym*, w: *Duszpasterstwo specjalne*, red. R. Kamiński, B. Drożdż, Wydawnictwo Atla 2, Lublin 1998, s. 369–388.

Przygodna W., *Sanktuarium maryjne centrum życia duchowego i znak nadziei dla ubogich*, w: *Zwycięstwo przychodzi przez Maryję*, red. Z.S. Jabłoński, T. Siudy, Wydawnictwo PTM, Częstochowa 2006, s. 193–203.

Taraska W., *Sanktuarium maryjne w nauczaniu Jana Pawła II*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 2008.

Zimowski Z., *Modlitwa drogą nawrócenia i służby w ujęciu Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 1998.

Streszczenie

PASTORALNY WYMIAR PIELGRZYMOWANIA

Pielgrzymka to wędrówka podjęta przez osobę lub grupę osób do miejsca uważanego za święte w celu spełnienia aktów religijnych i pokutnych. Współcześnie poza pielgrzymkami pieszymi rozwija się pielgrzymowanie za pomocą nowoczesnych środków lokomocji (autobus, kolej, samolot, statek, samochód, motocykl, rower itp.). Ponadto mówi się o pielgrzymowaniu duchowym, co proponowane jest między innymi pustelnikom, a ostatnio także o pielgrzymowaniu informatycznym lub wirtualnym. Przeprowadzone przez Fundację Centrum Badania Opinii Społecznej w sierpniu 2017 roku badanie wykazało, że aż 32% Polaków przynajmniej raz w życiu uczestniczyło w pielgrzymce. Wówczas – przed pandemią koronawirusa – szacowano, że około 7 mln Polaków przynajmniej jeden raz w życiu odwiedziło jakieś miejsce kultu. Tym, co odróżnia pielgrzymkę od zwykłych wędrówek relaksacyjnych lub profesjonalnie uprawianej turystyki, jest duchowo-religijny wymiar pielgrzymowania, który domaga się adekwatnej posługi duszpasterskiej. W kontekście współczesnych przemian społeczno-kulturowych warto zgłębiać temat duszpasterstwa pielgrzymkowego, gdyż ten rodzaj posługi zbawczej wpisuje się jako ważne uzupełnienie duszpasterstwa parafialnego. W tym opracowaniu, które mieści się w kanonie metodologicznym teologii pastoralnej, zostaną przybliżone następujące zagadnienia: pastoralny cel pielgrzymowania, podmiot, formy i metody oraz najważniejsze etapy duszpasterstwa pielgrzymkowego.

Słowa kluczowe: pielgrzymka, pobożność, duszpasterstwo pielgrzymkowe, rekolekcje, ewangelizacja, sanktuarium

Summary

THE PASTORAL DIMENSION OF PILGRIMAGE

A pilgrimage is a journey undertaken by a person or group of persons to a place considered sacred. The purpose of a pilgrimage is above all to fulfil religious and penitential acts. Nowadays, in addition to pilgrimage on foot, pilgrimage by modern means of transport (bus, rail, plane, ship, car, motorbike, bicycle, etc.) is developing. In addition, there is spiritual kind of pilgrimage, which is offered, among others, to hermits. Recently, we can also speak of IT or virtual pilgrimage. A survey conducted by the Public Opinion Research Centre Foundation in August 2017 showed that as many as 32 per cent of Poles have attended a pilgrimage at least once in their lives. At

the time - before the coronavirus pandemic – it was estimated that around 7 million Poles had visited a place of worship at least once. What distinguishes pilgrimage from relaxation trips or professionally practised tourism is a spiritual-religious dimension of pilgrimage, which requires appropriate pastoral care. In the context of contemporary socio-cultural changes, it is worthwhile to explore the pastoral care of pilgrimage, as this type of redemptive ministry is an important addition to parish ministry. In this study, which is placed in the methodological canon of pastoral theology, the following issues will be elaborated: the pastoral purpose of pilgrimage, the subject, the forms and methods and the main stages of pilgrimage pastoral ministry.

Key words: pilgrimage, devotion, pilgrimage ministry, retreats, evangelization, sanctuary

Nota o Autorze

Wiesław Przygoda, prezbiter diecezji radomskiej; profesor teologii pastoralnej, kierownik Sekcji Teologii Pastoralnej i Katechetyki na Wydziale Teologii KUL; konsultor Komisji Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski; przewodniczący Komisji Rewizyjnej Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów; członek: PosT-Netzwerks der mittel- und osteuropäischen Pastoraltheologinnen und Pastoraltheologen oraz European Society for Catholic Theology, Towarzystwa Naukowego KUL, Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Teologicznego – Oddział w Radomiu. W badaniach naukowych koncentruje się wokół zagadnień: działalność charytatywna Kościoła, wolontariat chrześcijański, duszpasterstwo specjalne i specjalistyczne, teologia laikatu i formy apostołstwa świeckich.